УДК : 821.161.2.0Л – 1.09

ПОЕТИКА ПІСЕНЬ МИКОЛИ ЛУКІВА

Сердюк А.В., здобувач

Запорізький національний університет

У статті аналізується вживання поетикальних засобів у піснях відомого українського поета Миколи Луківа. Відзначається афористичність і предметність поетики, милозвучність і лаконічність мовної фактури пісень М. Луківа. Розглянуто поезії "Росте черешня", "Приїжджайте частіше додому", "Ще не видно тополь над садами", "Моя Україна" "День перемоги".

Ключові слова: поетика, мелодійність, пісня, поезія, вірш.

Сердюк А.В. ПОЭТИКА ПЕСЕН НИКОЛАЯ ЛУКИВА / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье анализируется употребление средств поэтики в песнях известного украинского поэта Николая Лукива. Отмечается афористичность и предметность поетики, милозвучность и лаконичность языковой фактуры песен Н. Лукива. Рассмотрены стихотворения "Растёт черешня", "Приезжайте чаще домой", "Ещё не видно тополей над садами", "Моя Украина" "День победы".

Ключевые слова: поэтика, мелодизм, песня, поэзия, стихотворение.

Serdyuk A. ABOUT THE POETICS IN THE SONGS BY MYKOLA LUKIV / Zaporizhzhya National University, Ukraine.

This article is about using poetics in the songs by the ukrainian writer Mykola Lukiv. It is noted the aphoristic character of poetics, the nicely sounding and laconicism of the linguistic structure in the songs. Such verses as "Grow the cherry-tree", "Come back to home more often", "The poplars is not yet in sight on the gardens", "My Ukraine" "A Day of Victory".

Key words: poetics, melodism, songs, poetry.

Микола Луків – один з найвідоміших і найпісенніших поетів сучасної України, автор тридцяти поетичних книжок, лауреат багатьох міжнародних та всеукраїнських літературно-мистецьких премій, заслужений діяч мистецтв України та Росії, багаторічний головний редактор журналу "Дніпро". Його пісенні твори стали, по суті, народними, глибоко вкорінилися в ґрунт нашої культури.

Творчість письменника на науковому рівні поки що мало досліджена. Відома ґрунтовна робота Володимира Чуйка [3] "Потрібним бути рідному народу", критичні публікації в періодичних музичних і літературних виданнях. Завданням запропонованої статті став розгляд пісень Миколи Луківа з точки зору використання автором засобів поетики й мелодійності.

Микола Луків у жанрі пісні успішно співпрацює з багатьма композиторами. Його вірші поклали на музику Анатолій Горчинський, Олександр Морозов, Олександр Білаш, Леонід Попернацький, Микола Свидюк, Анатолій Матвійчук, Олександр Бурмицький, Олег Марцинківський, Микола Збарацький, Анатолій Сердюк, Анатолій Лаврінчук, Анатолій Кобзар та багато інших.

Як запевняє поет, він не складає пісень – пише тільки вірші: "Я – просто поет. Спеціально так званих текстів для пісень я не пишу. І на замовлення не пишу. Композитори читають мої публікації, щось в них знаходять, і з'являється те диво, яке називається піснею." [1,4]. Так чи не так, одначе близько 300 віршів Миколи Луківа вже покладено на музику, а понад 100 з них записано на магнітоальбомах і компакт-дисках. Що ж приваблює численних авторів музики в його поезії, спонукає до написання пісень? Поет розмірковує: "Я зазвичай писав, не думаючи, що колись мої вірші стануть піснями. Просто висловлював себе, ділився зі своїми читачами духовним досвідом. Виявляється, душа моя схожа чимось на душі інших людей, і тому, певне, ці вірші люди сприймали, як власні думки й переживання" [2,6]. Можливо, саме тому поезія М. Луківа привертає увагу читачів усієї України, його твори вийшли мовами багатьох країн світу, а пісні на його вірші часто лунають в ефірі українського радіо й телебачення.

Серед поезій М. Луківа увагу композиторів привертають вірші соціально-філософського та патріотичного звучання, твори про Україну, її долю та, мабуть, найбільше – вірші про матір. Ця тема стала золотим лейтмотивом, основою духовного й поетичного світу творчості Миколи Луківа. Уже багато років читачі знають і шанують М. Луківа ще й як ініціатора та популяризатора святкування в Україні Дня матері. Взагалі, тема матері й батьків – одна з головних, традиційних як для українського фольклору, так і для сучасної української поезії. Це суголосно з нашим менталітетом, святістю, навіть культом родинних зв'язків. У поетичному циклі "Росте черешня в мами на городі" Микола Луків створив, за словами В. Чуйка, "цілий ряд ліричних медитацій, сповідальних віршованих монологів, щемливих споминів, моральних рефлексій" – "Матері", "Подивіться, мамо, як сади цвітуть", "Не маєм права забувати", "Як давно я в мами не бував", "Я

вийшов, а за мною мати", "Матері залишаються з нами", "Батькова хата", "Балада про одне запізнення", "Прийду на могилу до нені", – у яких і відчуття нашої синівської вини перед матерями за неминучу неповноту спілкування, швидкоплинність зустрічей і гірку тривалість розлук, і каяття за щось недосказане, не збагнене до кінця, не зроблене своєчасно, і роздуми про не завжди гармонійні взаємини між дітьми й батьками, і схиляння перед моральною й духовною висотою стареньких, малописьменних батьків з глухого села, і потрясіння в той несподіваний день материної смерті" [3,464-465].

Два вірша з циклу "Росте черешня в мами на городі", покладені на музику Анатолієм Горчинським, стали найвідомішими серед усього пісенного доробку М. Луківа. Це "Росте черешня" і "Приїжджайте частіше додому". Розглянемо їх з точки зору вжитих поетикальних засобів. У першій строфі вірша "Росте черешня" автор створює образ старої черешні, що росте в мами на городі:

Росте черешня в мами на городі,
Стара-стара, а кожен рік цвіте.
Щоліта дітям ягодами годить,
Хоча вони не дякують за те [4,72].

У цих поетичних рядках поки ніщо не виходить за рамки звичайної оповідальності. Тут наявна лише одна метафора – "ягодами годить", – яка уособлює черешню, подає її як живу істоту, як людину. Ця метафора досить нейтральна, вона не викликає в читача сильних емоцій. Однак оповідь у другій строфі про стареньку матір змушує зовсім по-іншому оцінювати образ черешні:

Живе старенька мати у господі –
Невтомні руки, серце золоте.
Щодня і дітям, і онукам годить,
Хоч рідко хто з них дякує за те [4,72].

Після цих рядків одразу стає зрозумілим задум поета – провести паралель між образом старої черешні, яка "щоліта дітям годить", і такою ж старою матір'ю, яка теж "дітям, і онукам годить". У наступній строфі це порівняння посилюється ще одним тропом, який водночас є і метафорою, і евфемізмом – "Черешня всохне, мати – одцвіте". Автор, порівнюючи матір з деревом, яке одцвіте, не говорить прямо про її смерть, а використовує гарну знахідку-метафору, яка викликає в читача печальну асоціацію:

Вони – прозріють, але пізно буде:
Черешня всохне, мати – одцвіте [4,72].

На цьому вірш завершується, мораль твору цілком зрозуміла, однак поет прагне пояснити, чому в житті так відбувається, чому "про вдячність забувають люди", і робить невтішний, знову ж таки метафоричний, філософський висновок: "душа сліпа у щасті".

Ну що ж, про вдячність забувають люди,
Душа сліпа у щасті, а проте [4,72]…

Насиченість метафорами ("невтомні руки", "серце золоте"), евфемізмами ("люди – прозріють", "мати – одцвіте") та інверсіями ("душа сліпа", "серце золоте") робить цей простий на перший погляд вірш надзвичайно поетичним, а закладена в ньому глибока життєва філософія піднімає його до рівня високої поезії. Композитор Анатолій Горчинський, прочитавши вірш, задумав зробити з нього пісню. Однак для цього йому довелося власноруч дописати слова приспіву:

Мамо, мамо, рідна і кохана,
Ви пробачте, що був неуважний.
Знаю, Ви молилися за мене
Дні і ночі, сива моя нене.

Інший розмір і коротший рядок нової строфи дав композиторові можливість змінити ритм, а завдяки цьому і мелодію, перейти до куплетно-приспівної форми, що й допомогло перетворити прекрасний вірш у не менш прекрасну пісню. Поет, почувши по радіо вже готову пісню у виконанні автора музики, позитивно сприйняв і саму пісню, і невелике поетичне доповнення Анатолія Горчинського.

Вірш "Приїжджайте частіше додому" – це лише шість поетичних рядків, сповнених простої народної мудрості:

Приїжджайте частіше додому,
Щоб не мучила совість потому.
Ні грошей не привозьте, ні слави –
Будьте з рідними ніжні й ласкаві.
Бо не вічні ні батько, ні мати,
Завтра можете їх не застати [4,77].

Вірш аж ніяк не підходить для пісні – він дуже малий за обсягом. Крім того, у ньому немає епітетів та інших тропів, є лише один пом'якшувальний евфемізм – “не застати” замість “померти”. Однак у ньому є гірка правда життя, про яку ми забуваємо в суєті нашої повсякденності. У цих шести рядках закодовано життєву філософію, завдяки якій вірш звучить усім нам попередженням, змушує замислитись над швидкоплинним життям. Щоб зробити цей вірш піснею, композитор Анатолій Горчинський поєднав його ще з одним, дуже близьким за тематикою, – “Ще не видно тополь над садами”. Авторська оповідь у цьому віршеві більш розлога, ніж у “Приїжджайте частіше додому”, тому з цієї точки зору він більше підходить для того, щоб бути заспівом:

Ще не видно тополь над садами,
Ще нема ні обіймів, ні сліз.
Відчуваю я зустріч з батьками
Під мінорний переспів коліс [5,88].

Крім того, у ньому три строфи, що є близьким за формою для стандартної структури пісні. Анатолій Горчинський трансформує їх у три пісенні куплети:

Очі їхні – любов та благання,
Синій смуток горить з-під повік.
Кожна зустріч – немовби остання,
А розлука – неначе навік [5,88].

У третій строфі поет знов використовує евфемізм – батьки не помирають, а “переходять у пам’ять”:

Біль утрати сумління нам палить.
Все життя їх – святиня для нас.
Бо батьки переходять у пам’ять,
Не лишають до смерті вже нас [5,89] !

Фраза “Приїжджайте частіше додому” зусиллями композитора стала першим рядком кожного приспіву, який повторюється після кожної строфи оригінальної луківської поезії “Ще не видно тополь...”. Цей пісенний рефрен, від частого повтору схожий на заклинання, переростає у вічну філософську сентенцію, в загальновизнаний афоризм:

Приїжджайте, приїжджайте,
Приїжджайте частіше додому!
Приїжджайте, приїжджайте,
Приїжджайте частіше додому!

В одному з інтерв’ю Микола Луків розкрив секрет своєї роботи над піснями в співавторстві з композиторами: “...якщо поезія справжня, то вона живе і без музики. Але ж знаємо інше: багато віршованих текстів, які сьогодні чуємо, без музичного супроводу нічого не варті, вони просто “розсипаються”. Я не проти того, щоби поети писали вірші спеціально для певного композитора чи навіть під уже “спійману” мелодію. Якщо в результаті народжується гарна пісня – нехай вона живе, звучить повсюдно, зігріває наші душі. Але я жодного рядка не писав на замовлення – пишу вірші, а вже потім даю композиторам. Підходять – беруть, не підходять – нічого страшного! Нехай залишаються жити в моїх книжках!” [6,4]. Одначе насправді це не зовсім так, як розповідає поет. Наприклад, ось як створювалася пісня “Моя Україна” (музика Анатолія Сердюка). В оригінальному варіанті вірш має дев'ять строф. Для пісні це однозначно забагато, тому поет відібрав для роботи з композитором лише п’ять строф – найбільш виразних за змістом і найбільш милозвучних.

Люблю, коли яблуні квітнуть в саду,
Як вітер луги колихає,
І де не поїду, куди не піду, –
Душа до начал повертає [7,10-11].

Непісенні, обтяжливі слова й фрази на зразок “В контексті великих всесвітніх проблем” або “і хай вибачає мені глобаліст” не увійшли до пісні, залишились лише в друкованому варіанті вірша.

Тут все мені рідне, близьке і святе,
Земля ця на світі єдина.
І з гордістю сина кажу я про те,
Що мати мені – Україна [7,10-11].

Приспів, як відомо, у більшості випадків узагальнює смисл пісні, несе головне ідейне навантаження твору. Щоб створити пісню, сам же поет і вибрав одну із строф для ймовірного приспіву, запропонувавши композиторові такий варіант:

Хоч як би я людство усе не любив,
Повторюю з гордістю сина:

Для мене лишається дивом із див
Моя Україна [7,10-11].

Отже, чотири строфи з п’ятьох передбачалися для куплетів:

Тьмяніють в уяві заморські дива,
Палаци чужі і палати,
І дивом дорога стає польова
І стежка до рідної хати [7,10-11].

В останньому куплеті поет піднімається до узагальнюючих символів, відомих ще з часів Київської Русі, – “Лаврська гора”, “Софіївський собор”. Українців М. Луків метафорично величає “народ, що живе на Дніпрі”. Цей свіжий образ надає особливого пафосу і строфі, і віршеві в цілому:

Я слухаю дзвони на Лаврській горі,
Дивлюсь на Софіївські бані,
І вірю в народ, що живе на Дніпрі,
У сили його нездоланні [7,10-11].

На відміну від історії з піснею “Росте черешня”, коли поет дізнався про існування музичного твору Анатолія Горчинського із засобів масової інформації, у випадку роботи над піснею “Моя Україна” Микола Луків усе ж таки брав участь у процесі її створення. Відомо, що спочатку була невдала спроба створити музику на цей вірш іншим композитором. І хоча той варіант іноді звучить в ефірі, популярності серед слухачів він не має. Отже, стверджуючи, що не пише пісні спеціально, поет трохи лукавить. Добре знаючи правила створення пісні, він з далекоглядним прицілом пише вірші, які за формою, змістом і милозвучністю в руках досвідченого композитора потенційно можуть стати гарним вокально-музичним твором. Якщо і вірш, і мелодія, і виконання доповнять одне одного, зіллються в “єдиний потік”, то й пісня “відбудеться”, залишиться в анналах української культури. А виконання пісні по радіо й телебаченню значно розширить аудиторію любителів поезії.

Дитинство Миколи Луківа прийшлося на повоєнні роки. Його батько був фронтовиком, пройшов війну від першого до останнього дня, був контужений. Зрозуміло, що не писати про війну Микола Луків просто не міг. Низка віршів воєнної тематики поступово оформилася в цикл “Балада про брата”. Хоча про війну за всі повоєнні роки багатьма поетами написано безліч творів, М. Луківу вдалося знайти свій неповторний стиль і оригінальний погляд на цю тему. Вірш “День перемоги” із циклу став відомою піснею (музика Олександра Бурмицького) в емоційно-виразному виконанні народного артиста України Віталія Білоножка. “День перемоги” – це водночас і спогад поетового дитинства та юності («Радіола у клубі грає»), і данина пам’яті полеглим героям. Вірш написано в середині вісімдесятих, але в ньому абсолютно відсутній ідеологічний вплив того часу. Жодного славослов’я на адресу Партії чи країни Рад. Про саму війну у вірші – жодного слова, лише символи Перемоги – “Вічний вогонь”, “мирна блакить”:

Покоління нове зростає.
Мирна й чиста над ним блакить.
Половина села гуляє,
Половина в землі лежить [4,143].

Авторська знахідка “Половина села гуляє, // Половина в землі лежить” у двох коротких рядках пояснює суть того, що відбувається щорічно в цей день у його селі та й по всій країні: це і свято, і поминки водночас:

Вітер Вічний вогонь гойдає.
І печаль. І пісні. І сміх.
Всіх полеглих ніхто не знає.
Поминають – усіх [4,143].

Знайдений М. Луківим образ перегукується з образом свята у відомій пісні “День Победы” (музика Д. Тухманова, вірш В. Харитонова): “Это праздник со слезами на глазах”.

Радіола у клубі грає,
У танку і старі й малі.
Половина села гуляє,
Половина лежить в землі [4,143].

Коротка фраза, лаконічна мова й стримані почуття лише підкреслюють трагічність образу:

Перемога ціни не має.
Різні долі. Вона – одна.
Але час таки віддаляє
Рідні лиця та імена [4,143].

Із засобів поетики автор використав на початку й на кінці вірша еліпсис, пропустивши в другій частині фрази “Половина села гуляє, // Половина лежить в землі” слово «села». Це посилює динамічність фрази і

підкреслює лаконізм мовлення, додає їм схвильованості, наближаючи вислів до народної приказки, до афоризму. Третя строфа починається також афоризмом: “Перемога ціни не має”. Використання, а вірніше, створення афоризмів у багатьох віршах є однією з характерних рис творчості Миколи Луківа.

У рядку “І печаль. І пісні. І сміх.” автор використовує полісиндетон, тобто накопичення однорідних сполучників, щоб, навпаки, уповільнити мовлення, виділити значущі слова-символи «печаль», «пісні», «сміх». Щоб акцентувати на них увагу читача, поет розділяє їх навіть не комами, а крапками, виокремлюючи в самостійні речення.

Уважне прочитання всіх поетичних збірок Миколи Луківа засвідчує, за висловом В. Чуйка, “що його захоплення піснею, його нинішній статус одного з чільних поетів-піснярів – не випадкові, не кон'юктурні, а глибинні, органічні... М. Луків зі своєю афористичною, прозорою, предметною поетикою, з милозвучною, лаконічною, ощадливою мовною фактурою, з умінням синтезувати в упізнаваних образних ситуаціях найтиповіші і найактуальніші суспільні настрої й події, творити афористичні формули масової свідомості неминуче прийшов до масової пісні” [3,470].

ЛІТЕРАТУРА

1. Коскін В. Микола Луків: “Слухаю, як дихає земля” / В. Коскін // Народна справедливість. – 2006. – №14. – С. 2, 4.
2. Дем’янець М. Пісня – зодчий і пісня – руйнівник / М. Дем’янець // Українська музична газета. – 2005. – №1. – С. 6.
3. Чуйко В. Потрібним бути рідному народу / В. Чуйко // Луків М. Балада про брата: Поезії. – К. : КП “Редакція журналу “Дніпро”, 2005. – С. 457 – 472.
4. Луків М. Доля і час : Вірші та поема / Микола Луків. – К. : КП “Редакція журналу “Дніпро”, 2002. – 367 с.
5. Луків М. Величальна Україні : Пісні / Микола Луків. – К. : КП “Редакція журналу “Дніпро”, 2004. – 357 с.
6. Корнійчук В. Микола Луків: “Я жодного рядка не написав на замовлення” / В. Корнійчук // Українська музична газета. – 1999. – №2. – С. 4.
7. Луків М. Балада про брата : Поезії / Микола Луків. – К. : КП “Редакція журналу “Дніпро”, 2005. – 494 с.